

A NYELVEMLEKKUTATÁS KEZDETEI

A régi korok írásos emlékeivel való foglalkozás a történelmi források feltárásával indult Európában a 17–18. század fordulóján. Magyarországon a Hevenesi Gábor (1656–1715) által szervezett jezsuita adatgyűjtő iskola gyűjtése még kéziratban maradt, de pár évtizeddel később már egyre több magyar történelmi forráskiadvány jelent meg, többek között Bél Mátyás (1684–1749) és tanítványai jóvoltából. Johann Georg Schwandtner (1716–1791), a bécsi császári könyvtár őre már 1746-ban kiadta Anonymus *Gestáját*, amely nemcsak történelmi forrásként fontos, de számos magyar hely- és személynevet megőrzött a számunkra.

A *Halotti Beszéd* nemcsak legkorábbi összefüggő magyar nyelvű szövegemlékünk, de egyike az igen korán felfedezett és gyakran hivatkozott, illetve a legkülönbözőbb átírásokban és olvasatokban közölt nyelvemlékeinknek is. Első ismertetése Pray György (1723–1801) jezsuita történész nevéhez fűződik, akiről a szöveg hordozó kódexe is a nevét kapta. A *Halotti Beszéd* szövegét kiadta Sajnovics János (1733–1785), jezsuita tudós, a lapp és a magyar nyelv hasonlóságáról írt munkájában (*Demonstratio idioma Lapporum et Ungarorum idem esse*, Nagyszombat, 1771), teljes terjedelmében pedig Koller József (1745–1832), pécsi nagyprépost közölte először a pécsi egyházmegye történetéről írott munkájában (1782), s itt nemcsak a nyelvemléket, de a kódexet is bemutatta. Az első olvasatot (a betűhű eredeti szöveggel és a Faludi Ferenc-féle értelmezéssel) Révai Miklós (1750–1807) adta *Antiquitates literaturae Hungaricae* (Pest, 1803) című munkájában. Révai igen fontosnak tartotta a nyelvemlékek összegyűjtését és ismertetését, kutatott a bécsi udvari könyvtárban és a neves gyűjtő, Jankovich Miklós (1773–1846) gyűjteményében őrzött régi magyar kéziratokat is átvizsgálta. A *Halotti Beszéd*del többször is foglalkozott, 1783-ból ismerjük egy magyar nyelvű kéziratot munkáját, amely a *Halotti Beszéd* magyarázatán kívül a magyar helyesírás történetével is foglalkozik. Révai az *Antiquitates* tervezett, ám kéziratban maradt második kötetében a *Bécsi Kódex* szövegét közölte volna, a harmadikban pedig az ehhez fűzött magyarázatait. Több másolatot is készített munkájához a kódexről, melyet abban az időben a Bécsben őriztek.

A *Halotti Beszéd*ről sokáig azt feltételezték, hogy nem magyar anyanyelvű szerző munkája. Ez a téves elképzelés még a 19. század második felében is fel-fel bukkant. Dugonics András *Etelka* című regényének második kiadásában (1791) a következőképpen vélekedik a *Halotti Beszéd*ről: „Ennékem nem másért emelkedik fel gyomrom: hanem; hogy ama’ Falusi Tót mesternek Beszédgyét [...] annyira tartja Sajnovics, noha egy tót Greslinél többet nem ér. Még jobban csudálom Faludit, ki ama’ Szemét szekrénynek kulcsát [...] ki-kovácsolta.”

A NYELVEMLÉKKUTATÁS KEZDETEI

SCRIPTORES RERVM HUNGARICARVM

VETERES, AC GENVINI,
PARTIM PRIMVM EX TENEBRIS ERVTI;
PARTIM ANTEHAC QVIDEM EDITI,

SVNC VERO
EX MSB CODICIBVS, ET RARISSIMIS EDITIONIBVS,
BIBLIOTHECAE AVGVSTAE VINDOBONENSIS,
AC IONVMERIS MERDII VINDICATI,
PLVRIMIS VARIANTIBVS LECTIOIBVS, ET NECESSARIIS,
NUNC INDICE, QVORVNDAM NOTIS ILLUSTRATA,

AVTIVM SVAN
AD NOSTRA VSQVE TEMPORA CONTINVATI,
MVLTIVQVE IN LOCIS AVCTIORESS
REDDITI,
ANTIQVISSIMIS DEMVM ICVNCVLIS EXORNATI,

ET CVM
AMPLISSIMA PRAEFATIONE
MATTHIAE BELII,

INSTRVCTISSIMO RERVM VERRORVMQVE INDICE,
IN NETIDISSIMAM HANC FORMAM
REDACTI

TOMVS PRIMVS P. I.

CURA ET STVDIO

IOANNIS GEORGII SCHWANDTNER
AVSTRIACI ET SIBELICENSIS

IMPRESSIO IOANNIS PAVLI KRAYS,
BIBLIOPOLAE VINDOBONENSIS
M DCC LXXVI

Révai Miklós kézirata a *Halotti Beszéd*ről (1783)

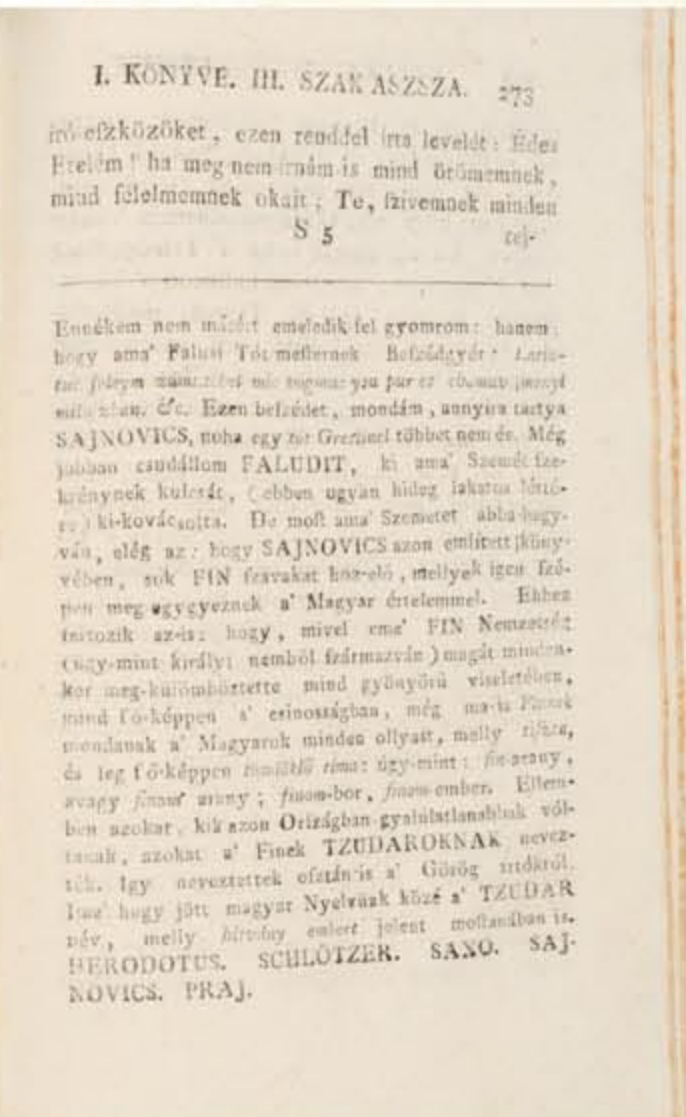
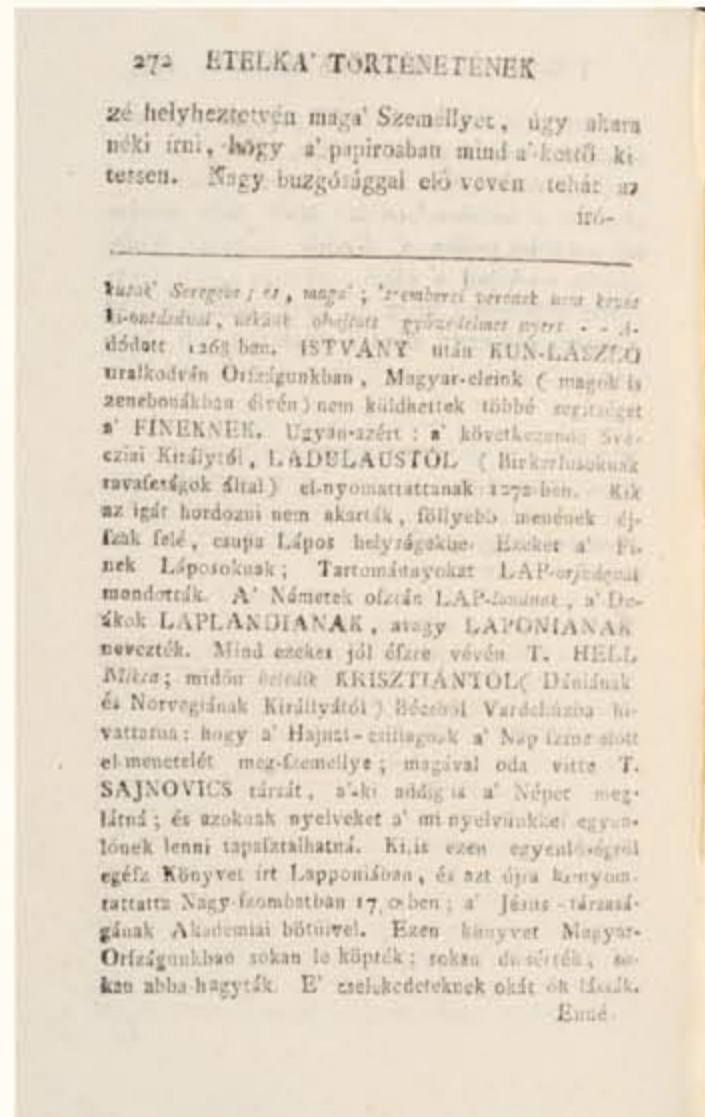
Johann Georg Schwandtner *Scriptores rerum Hungaricarum* című munkájának címlapja (Bécs, 1746)

Pray György (1723–1808)

A *Halotti Beszéd* közlése Sajnovics János nyelvhasznosító munkájában (Nagyszombat, 1771)

Dugonics András *Etelka* című regényének (1791, Pozsony–Pest) jegyzete a *Halotti Beszéd*ről